

Sosiaalipedagoginen työote aikuissosiaalityössä

Raija Väisänen

Aluksi

Sosiaalityön kohteena ovat aina olleet myös aikuiset asiakkaat, mutta aikuissosiaalityön tarve on noussut esiin erityisesti 1990-luvun laman ja yhteiskunnallisen muutoksen myötä. Toisaalta aikuissosiaalityön kiinnostuksen kohteena ovat laajemmat yhteiskuntatieteelliset kysymykset, esimerkiksi yhteiskunnan muutosprosessien, kasvavien vaatimusten sekä yleisen huono-osaisuuden problematiikka. Tavoitteena on syrjäytyneiden asiakkaiden integroiminen yhteiskuntaan ja heidän palauttamisensa yhteiskunnan täysivaltaisiksi kansalaisiksi.

Aikuissosiaalityössä kohdattavia sosiaalisia ongelmia ovat esimerkiksi elämänhallinnan vaikeudet sekä työttömyyteen, työelämässä selviytymiseen, taloudelliseen toimeentuloon, päihderiippuvuuteen, mielenterveysongelmiin, monikulttuurisuuteen sekä lasten ja nuorten vanhemmuuteen liittyvät kysymykset. Aikuissosiaalityön merkitys korostuu varhaisen puuttumisen, asiakkaiden voimavarojen kartoituksen ja tukemisen, mutta myös yleisen yhteiskunnallisen vaikuttamisen alueilla.

Aikuissosiaalityötä on pyritty määrittelemään useammalla hiukan erilaisella tavalla. Yhtenä kriteerinä on ollut käsitteen määrittäminen ikävaiheiden ja elämänkulun kautta. Jos aikuissosiaalityön käsitteellistä rajausta lähestytään tästä näkökulmasta, siihen rinnastettavia käsitteitä

ovat esimerkiksi lapsi-, nuoriso- ja vanhussosiaalityö. Aikuissosiaalityön käsitteellinen rajaus on ikäjanan molemmissa ääripäissä kuitenkin hyvin häilyvä.

Aikuissosiaalityötä on määritelty myös aikuisikään liittyvien sosiaalisten ongelmien kautta. Tällä kriteerillä on pyritty laatimaan esimerkiksi asiakkuuteen ja palveluihin liittyviä rajauksia. Aikuissosiaalityön asiakkuuden ehtona voivat olla esimerkiksi pitkittyneet taloudelliset vaikeudet, pitkäaikaistyöttömyys tai päihde- ja mielenterveysongelmat. Tässä määrittelylogiikassa aikuissosiaalityö on erotettu lapsiperheiden kanssa tehtävästä lastensuojelun sosiaalityöstä ja hyvin usein myös vammais- ja vanhussosiaalityöstä. Myös aluesosiaalityön sekä yhdenmetyt, mutta myös eriytetyn sosiaalityön tulkinnat ovat kytkeytyneet aikuissosiaalityöhön.

Jos aikuissosiaalityötä määritellään Kuopion yliopiston sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitoksen turvallisuus- ja turvattuustutkimuksen ikävaihemäärittelyn (Niemelä 1991) mukaan, aikuissosiaalityön asiakkaat elävät pääosin myöhäisnuoruuden, varhaisaikuisuuden, elämän keskivuosisikymmenen, ydinkeski-ään, myöhemmän keski-ään tai varhaisvanhuuden aikaa. Aikuissosiaalityön asiakkaiden sosiaaliset ongelmat ja tarpeet voivat siis olla hyvin monimuotoisia, sillä kyseiset ikävaiheet kattavat suurimman osan ihmisen elämänsä.

Aikuissosiaalityön käsitteellinen ja toiminnallinen jäsentäminen on vaiheessa, jossa tarvitaan työn uudelleen arviointia ja uudenlaisen kekeilevän toiminnan etsimistä. Määriteltiin aikuissosiaalityötä millä logiikalla tahansa, voidaan olettaa, että sen filosofiset ja yhteiskunnalliset arvolähtökohdat, työssä kohdattavat sosiaaliset ongelmat ja sosiaalityön menetelmät säilyvät kuitenkin pääpiirteissään samoina. Aikuissosiaalityön ja erityisesti kuntouttavan sosiaalityön raja on häilyvä silloin, kun työtä tarkastellaan tavoitteiden, sisältöjen ja työmenetelmien kannalta. Mutta myös sosiaalipedagogisella ajattelulla ja aikuissosiaalityöllä näyttäisi olevan samansuuntaisia kiinnostuksen kohteita.

Tässä artikkelissa analysoidaan sosiaalipedagogista työtettä aikuis-sosiaalityössä 1) taustaparadigma- ja arvolähtökohtien, 2) aikuissosiaalityössä kohdattavien sosiaalisten ongelmien, 3) yleisten ja erityisten menetelmällisten kiinnittymispintojen sekä 4) arvioinnin kannalta.

Aikuissosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan yhteneviä taustaparadigma- ja arvolähtökohtia

Sosiaalipedagogiikan ja aikuissosiaalityön taustaparadigmojen pohjalta rakentuvat tiedonmuodostuksen painotukset näyttäytyvät päälinjoiltaan yhteneväisinä. Molempien kiinnostuksen kohteina ovat sosiaaliset ilmiöt ja niihin liittyvä todellisuuden tulkinta. Näiden ilmiöiden ymmärtäminen perustuu erityisesti hermeneuttiseen eli tulkinnalliseen sekä kriittiseen eli emansipatoriseen paradigmaan, mutta positivistien paradigman mukaisiin lähtökohtiin suhtaudutaan sen sijaan kriittisemmin. Hermeneuttisessa eli praktisessa paradigmassa painotetaan ilmiöiden ymmärtämistä ja kommunikaation merkitystä erilaisissa kulttuurisissa todellisuuksissa. Subjektius, kriittinen tietoisuus, valta ja yhteisvastuullisuus sekä teorian ja käytännön dialektinen välittyminen korostuvat puolestaan kriittisessä eli emansipatorisessa teoriassa tai paradigmassa. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 31–36; Hämäläinen & Kurki 1997; Kurki 2006, 75–76.)

Sosiaalityön itseymmärrystä on mahdollista jäsentää useammista hiukan toisistaan poikkeavista näkökulmista. Payne (1997) nostaa esiin refleksiivis-terapeuttisen, sosialistis-kollektivistisen ja individualistis-reformistisen lähestymistavan, joihin myös sosiaalipedagoginen ajattelu näyttäisi kiinnittyvän. Refleksiivis-terapeuttisessa lähestymistavassa korostuu vuorovaikutuksen ja dialogin merkitys. Huomio kiinnittyy ihmisten väliseen vuorovaikutusprosessiin ja siihen, miten vuorovaikutus mahdollistaa toisiin ihmisiin vaikuttamisen. Refleksiivis-terapeuttisen lähestymistavan taustalla olevia teoreettisia perusteluja voidaan etsiä esimerkiksi psykodynaamisesta ja humanistisesta ajattelusta sekä rooli-

ja kommunikaatioteorioista. (Payne 1997, 4–5, 294–296; Raunio 2004, 151–153.) Sekä sosiaalipedagogisen toiminnan että aikuissosiaalityön tavoitteena on vuorovaikutuksen ja dialogin sekä itsensä toteuttamisen ja kasvun edistäminen sekä parhaan mahdollisen hyvinvoinnin turvaaminen sekä yksilöille, ryhmille että yhteisöille. Dialogin merkityksen ymmärtämisellä ovat sosiaalipedagogiikassa kuitenkin pidemmät perinteet kuin sosiaalityössä.

Sekä sosiaalipedagogiselle ajattelulle että aikuissosiaalityölle voidaan etsiä perusteluja myös kriittisiin ja radikaaleihin teorioihin pohjautuvasta sosialistis-kollektivistisestä lähestymistavasta. Se kiinnittyy esimerkiksi kriittiseen teoriaan, ja sen näkökulma on radikaali ja yhteiskunnallista sortoa vastustava. Tehtävänä on vahvistaa niiden ihmisryhmien ja yksityisten ihmisten osallisuutta ja elämönhallintataitoja, jotka ovat yhteiskunnassa joutuneet tavalla tai toisella alistettuun asemaan. (Dominelli 2002; Hämäläinen & Kurki 1997; Payne 1997; 1998.) Sosiaalipedagogiikassa on perinteisesti korostettu yhteiskuntakriittisyyttä ja yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta sekä yhteiskunnallisen vaikuttamisen merkitystä ehkä vahvemmin kuin sosiaalityössä. Toisaalta esimerkiksi sosiaalisten ongelmien luonteesta johtuen myös aikuissosiaalityöllä on ollut selkeä tehtävä yhteiskunnallisen epätasa-arvon esille nostamisessa sekä syrjäytymisen ehkäisyssä ja siihen puuttumisessa.

Aikuissosiaalityö on osa yhteiskunnan organisatorista ja myös hierarkista palvelukokonaisuutta ja sitä ohjaavat sekä selkeä normijärjestelmä että normaaliusperiaate. Nämä painotukset korostuvat erityisesti individualistis-reformistisen lähestymistavan mukaisessa ajattelussa. Palvelujen tarkoituksena on auttaa asiakkaita niin, että kontrollin ja tuen tarve vähitellen lakkaa. Individualistis-reformistisen paradigman taustalla voi olla esimerkiksi kognitiivis-behavioristinen ajattelu, joka kuitenkin perustuu myös laajempaan sosiaalipsykologiseen viitekehykseen. Individualistis-reformistiseen paradigmaan liittyy myös ajatus, että laajemmasta sosiaalisesta ja yhteiskunnallisesta kontekstista on mahdollista löytää resursseja esimerkiksi elämönhallintaan. Individualistis-re-

formistiselle lähestymistavalle on kuitenkin tunnusomaista ihmisten näkeminen yksilöinä, eikä niinkään ongelmaryhmien jäseninä. (Payne 1997; 1998; Raunio 2004.) Sosiaalipedagogisessa ajattelussa korostuvat erityisesti väljempien ja laajempien taustakontekstien merkitykset, jolloin yksilölliselle ja yhteisölliselle luovuudelle jää enemmän tilaa.

Sosiaalisen käsitteen alaa voidaan jäsentää kolmen päämerkityksen kautta. Niistä ensimmäinen tarkoittaa yhteiskuntaa koskevaa, toinen yhteisöllistä vuorovaikutusta koskevaa ja kolmas avun tarpeessa olevien ihmisten auttamista koskevaa (Hämäläinen 2007, 171). Mutta kolmen tason kysymyksenä sosiaalinen voi jäsentyä myös niin, että ensimmäisenä on sosiaalisen perimän taso, jossa korostuu sosiaalinen toisia ihmisiä koskevana havaintoina, mielikuvina ja vaikutuksina. Toisena on sosiaalisen läsnäolon taso, mikä merkitsee konkreettista yhteyttä ja vuorovaikutusta toisten ihmisten kanssa. Kolmantena on sosiaalisen toiminnan taso, mikä toteutuu yhdessä tekemisessä. Sosiaalisessa on toisaalta keskeistä sen ymmärtäminen, että jokaisella ihmisellä on oma käsitys itsestään ja muista ihmisistä sekä persoonallinen tapansa ilmaista itseään. (Vilkkumaa 2004; Leino 2004.)

Sosiaalisen ja pedagogisen kytkenä näyttävät tiedonmuodotuksessa ja toiminnassa luonnollisina ja jopa välttämättöminä silloin, kun sosiaalisen asiantuntijuutta tarkastellaan aikuissosiaalityön kontekstissa. Aikuissosiaalityöntekijä on sosiaalisen asiantuntija (ks. esim. Väänänen 2003) ja hän ensinnäkin toimii asiakkaan sosiaalisen tilanteen kartoittajana. Silloin huomio kiinnittyy asiakkaan sekä yksilölliseen, yhteisölliseen että yhteiskunnalliseen kontekstiin. Toiseksi sosiaalityöntekijä on sosiaalisen toimintakyvyn tukija, jolloin vuorovaikutustaitoja vahvistavalla psykososiaalisella tuella mutta myös ohjauksella ja neuvonnalla on keskeinen asema. Kolmanneksi sosiaalityöntekijälle nousee tulevaisuuslottuvuuteen liittyvä tehtävä, mikä merkitsee huomion kiinnittämistä erityisesti positiivisella latauksella odotettaviin asioita.

Aikuissosiaalityön asiakkailta on yksilöinä ja ryhminä erilaisia arvopainotuksia ja lisäksi sosiaalityöntekijän omat arvot vaikuttavat am-

matilliseen toimintaan. Eettinen tietoisuus ja asiakkaiden itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen voivat ilmetä erityisesti neuvottelu- ja päätöksentekotaidoissa sekä ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Koska sosiaalityöntekijä julkisen vallan edustajana toimii sekä auttajana että kontrolloijana työssään, hän joutuu peilaamaan tämän roolin yhteensopivuutta sosiaalityön perusarvojen kanssa. Aikuissosiaalityön tehtävänä on lisäksi huolehtia asiakkaiden oikeuksista niin, että he saavat yhteiskunnan heille takaamat etuudet ja oikeudet. (Rostila 2001, 25–29; Salonen 2002, 131.)

Arvojen ja kulttuurisidonnaisuuden sekä toiminnan eettisyyden pohdinta on sosiaalityön ja sosiaalipedagogisen ajattelun ydintä. Tiedonmuodostuksen lähtökohdat perustuvat humaaneihin, demokraattisiin ja eettisiin arvoihin, erityisesti tasa-arvoon, ihmisoikeuskysymyksiin ja ihmisten kunnioittamiseen (esim. Hämäläinen & Niemelä 1993). Oikeudenmukaisuus merkitsee parhaimmillaan vallan oikeaa jakaantumista sekä kunnioituksen ja luottamuksen vastavuoroisuutta yksilöllisellä, yhteisöllisellä ja yhteiskunnallisella tasolla. Molempiin toiminnallisiin käytännön konteksteihin liittyy keskeisesti näkemys, että jokainen ihminen ja siis myös asiakas on ihmisyytensä perusteella arvokas ja kunnioitusta ansaitseva sekä yksilönä ainutlaatuinen. Sosiaalipedagogisessa ajattelussa (ks. esim. Hämäläinen & Kurki 1997) huomio kiinnittyy erityisesti ja syvemmin myös omanarvontunnon vahvistamiseen, toisen arvostamiseen sekä kulttuurisen itsenäisyyden edistämiseen.

Sosiaalipedagoginen tietoisuus aikuissosiaalityössä kohdattavissa sosiaalisissa ongelmissa

Yhteiskunnan nopeat muutokset näyttäytyvät aikuissosiaalityössä monin eri tavoin ja arvopohjainen orientoituminen sosiaalisiin ongelmiin merkitsee niiden näkemistä laajempina yhteiskunnallisen vastuun kysymyksenä. Yhteiskuntaan integroituminen on sekä aikuissosiaalityön että sosiaalipedagogiikan keskeinen ydinkysymys. Sosiaalipedagogiikalla on yhteiskuntaan integroitumisen kysymyksissä yhteiskuntapoliit-

tisen vaikuttajan rooli. Kriittis-emansipatorisesti orientoituneen sosiaalipedagogiikan tavoitteena on (Hämäläinen & Kurki 1997, 118–124) ihmisten itsetoteutusta ja itsemääräämistä estävien yhteiskunnallisten rakenteiden uudistaminen ja yhteiskunnallisen vapauden sekä tasa-arvon ja demokratian edistäminen. Yhteiskuntaan integroituminen on keskeisesti myös sisäisen elämänhallinnan kysymys. Sisäisen elämänhallinnan perusta luodaan lapsuudessa ja siihen liittyvät ne tavat, joilla elämän merkityksiä ja sisältöjä rakennetaan. Sisäinen elämänhallinta merkitsee, että ihminen, riippumatta siitä, mitä elämässä tapahtuu, kykenee sopeutumaan ja sisällyttämään elämäänsä myös vaativia suunnitelmia. (Roos & Hoikkala 1998; Aaltonen et al. 2003.)

Syrjäytymisprosessissa avainasemassa olevista tekijöistä (esim. Heikkilä 2000; Helne 2002) suurin osa kiinnittyy sosiaalipedagogisen kiinnostuksen alueelle. Huomio kiinnittyy esimerkiksi siihen, miten syrjäytymistä ja huono-osaisuutta aiheuttavat negatiiviset kierteet saadaan korvattua sellaisilla positiivisilla tekijöillä, jotka parantavat elämänhallintaa ja lisäävät yhteiskunnallista osallisuutta ja turvallisuutta. Ylisukupolvisessa huono-osaisuudessa ovat keskeisiä ne yhteiskunnallisten, yhteisöllisten ja yksilöllisten hyvinvointiongelmien korjaamiseen tähtäävät tiedolliset ja toiminnalliset prosessit, joihin sosiaalipedagogisin keinoin on mahdollista vaikuttaa.

Sosiaalipedagogisen työotteen keskiössä ovat siis erityisesti pyrkimykset sekä syrjäytymisen riskien mahdollisimman varhaiseen tunnistamiseen että syrjäytymisen ehkäisyyn. Syrjäytyminen voidaan nähdä jatkumona tai läpi koko elämän ulottuvana prosessina (ks. esim. Janhukainen & Järvinen 2001; Rönkä 1997; Helne 2002) ja syrjäytymisen polun yhtenä lähtökohtana voivat olla kasvuajan perheen ongelmat, joista perheen ihmissuhdevaikeudet, kuolemantapaukset ja erilaiset elämäntapakysymykset ovat erityisen merkittäviä. Esimerkiksi läheisten päihdekäyttäjyymisellä on yhteys sosiaaliseen syrjäytymiseen, mutta myös vanhempien roolimallien heikkous, tunteiden vaihtuvuus, epäluotettavuus ja väkivalta korostuvat turvallisuuden uhkina silloin, kun

perheessä ilmenee päihdeongelmia. (Ks. esim. Niemelä et al. 1997, 44; Velleman & Oxford 1999.)

Elämönhallinnan ongelmien monimuotoisuus koskettaa aikuissosiaalityötä, sillä niiden ilmeneminen on eri asiakasryhmillä yleistä. Aikuissosiaalityössä käydään keskustelua siitä, millä kriteereillä asiakkuuden rajoja esimerkiksi lapsiperheiden ja nuorten kohdalla määritellään. Asiakkaina on lapsiperheitä silloin, jos perheillä ei ole selkeää lastensuojelullista ongelmaa. Kasvatusvastuussa olevat vanhemmat tarvitsevat tukea sekä tehtävässään että arjen jäsentämisessä. (Väisänen & Hämäläinen 2007.) Arjesta selviytymisen problematiikka koskettaa erityisesti lapsiperheitä ja merkittävää on, että kasvatusvastuussa olevien vanhempien ongelmat voivat näkyä muutamien vuosien viiveellä esimerkiksi nuorten erilaisina oireiluina. Avuttomuus kasvatustehtävässä, perheiden hajoaminen, perheenjäsenten vähäinen yhdessä viettämä aika, elämän kiireisyys ja työttömyys ovat osaltaan vaikuttaneet siihen, että perheille on kasautunut ongelmia yhä enemmän. (Luopa et al. 2004; Lehto et al. 2005.)

Sosiaalipedagogisessa ajattelussa keskeisestä yhteisöpedagogisesta painotuksesta on tähän saakka keskusteltu aikuissosiaalityön kontekstissa toistaiseksi erittäin vähän. Aikuissosiaalityön asiakkaiden lähiyhteisöt voivat toisaalta olla hyvin monimuotoisia ja samalla erittäin haasteellisia ja huomio kiinnittyy esimerkiksi elämönhallinnan kysymyksiin ja ihmissuhteiden toimivuuteen mutta toisaalta kuitenkin myös laajempaan yhteiskuntaan integroitumiseen (Väisänen & Hämäläinen 2007). Yhteiskunnassa arvostetaan sosiaalisia taitoja, jotka elämänsä varrella kehittyvät ihmissuhteiden kautta ja jotka ovat välttämättömiä selviytymiseen ja menestymiseen erilaisissa ympäristöissä. Riski syrjäytyä yhteiskunnan toiminnoista ja suhteista on suurempi silloin, jos sosiaalinen verkosto jää kovin suppeaksi. (Aaltonen et al. 2003, 85.)

Aikuissosiaalityössä on tilanteita, joissa asiakkaiden subjektiuskysymystä ja siihen liittyvää tuen ja kontrollin problematiikkaa joudutaan tulkitsemaan varsin kriittisesti. Näkökulma on kuitenkin sosiaalipeda-

goginen, jos sosiaalityön toimintakäytännössä korostuu asiakkaan voimavarojen, esimerkiksi oppimisen sekä oman aktiivisuuden toteutuminen. Sosiaalityöllä on lainsäädöllisiä velvoitteita puuttua ihmisten elämään, mutta tuen ja kontrollin tasapainoon ja eettisesti oikeisiin tavoitteisiin ohjaava säätely ja asiakkaiden motivointi edellyttävät erityisesti pedagogista tietoisuutta.

Aikuissosiaalityön asiakkaina ovat usein juuri ne ammatilliseen koulutukseen ja työelämään kiinnittymisvaiheessa olevat nuoret, joiden itsenäistymisen vaihe on vielä kesken (Väisänen & Hämäläinen 2007). Yksi syy tähän on, että nuorten itsenäistymisen vaihe on länsimaissa pidentynyt ja yksilöitynyt mutta tullut samalla myös epävakammaksi. Näin ollen myös siirtyminen vakiintuneempaan elämään on lykkäytynyt ja erilaiset elämänmallit ovat tulleet sallitummiksi, kuin mitä ne aikaisemmin ovat olleet. Nuoruusiän päättymisen kriteereinä voidaan pitää esimerkiksi elämän vakiintumista, tasavertaisuutta yhteiskunnassa, vastuullisuutta omasta ja muiden elämästä sekä elämän tarkoituksen ja vakaan identiteetin löytämistä. Näiden saavuttaminen on kiinteässä yhteydessä työelämään siirtymisen kanssa. Kun esimerkiksi ammatilliseen koulutukseen hakeutumiseen liittyvät ratkaisut tehdään yksilötasolla, ne voivat olla myös hyvin vaikeita. Tarjolla on valinnan mahdollisuuksia ja tilaisuuksia onnistumiseen mutta toisaalta myös epäonnistumiseen. (Ks. esim. Kuure 2001; Julkunen 2003.)

Koulutukseen ja työelämään kiinnittymistä voidaan pitää yhtenä sosiaalipedagogiikan ydinkysymyksenä, ja sosiaalipedagoginen työote voi merkitä nuorten aikuissosiaalityön asiakkaiden kohdalla huomion kiinnittämistä esimerkiksi sopivien vaihtoehtoisten koulutusmuotojen, koulutuspaikkojen ja työmahdollisuuksien rakentamiseen, sillä ammatillisen tutkinnon puuttumisella on todettu (ks. esim. Nyssölä & Pajala 1999; Komonen 2001; Helne 2002; Silvennoinen, Kivinen & Ahola 2002) olevan yhteyksiä pitkäaikaistyöttömyyteen.

Sosiaalisena ongelmana työttömyys koskettaa aikuissosiaalityötä valitettavasti usein vasta silloin, kun syrjäytymisen uhkia ilmenee myös

ihmisen muilla elämänalueilla. Toisaalta kuitenkin melko suurta joukkoa aikuissosiaalityön asiakkaista yhdistää työttömyys. Nuorisotyöttömyys on läheisesti sidoksissa koulutuksellisiin prosesseihin, esimerkiksi katkenneeseen yhteyteen koulun ja työelämän välillä. (Kuure 2001, 39; Malmberg-Heimonen, Siurala & Wrede-Jäntti 2003.)

Tutkimukset (esim. Heikkilä 2000; Ervasti 2004) ovat osoittaneet, että pitkäaikaistyöttömyys merkitsee usein taloudellista, sosiaalista ja terveydellistä huono-osaisuutta sekä sulkemista myös asuntomarkkinoiden ja osallistumismahdollisuuksien ulkopuolelle.

Aikuissosiaalityössä kohdataan väistämättä sekä yksilöllisiä että yhteisöllisiä resurssivajeita. Sosiaalipedagoginen työote voi näkyä tuolloin toimintana, jonka tavoitteena on edistää aktiivisuutta erityisesti niillä, joilla on vähiten resursseja. Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2015 -toimenpideohjelmassa (2005) sosiaalityön yhdeksi kehittämislinjaukseksi määritetään paitsi asiakkaiden osallisuuden myös sosiaalityön arvolähtökohtien ja eettisyyden vahvistamisen. Tavoitteena on luoda uudenmuotoinen sosiaalityön professio, joka tietoisesti siirtyy reaktiivisesta, korjaavasta, hyvinvointivaltion järjestelmissä toimivan sosiaalityön profiilista kohti ehkäisevää, vahvistavaa ja vaikuttavaa sosiaalityötä. Sosiaalityön päämääräksi nousee yksilön ja yhteisön omaehtoisen toiminnan tukeminen sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseksi mutta myös niiden korjaamiseksi.

Laajemmin ajateltuna aikuissosiaalityön tehtävä sosiaalisissa ongelmissa on sekä koulutuspoliittinen, työpoliittinen että sosiaaliturvapolitiittinen kysymys. Kyse lienee pohjimmiltaan siitä, millä tavoin perusoikeuksien eli taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien toteutumista pystytään aikuissosiaalityön keinoin vahvistamaan. Sosiaalipedagogisessa työtöteessä huomio kiinnittyy näiden oikeuksien toteutumiseen ja kasvatuksen yhteiskunnalliseen luonteeseen ja yhteiskunnallisiin kytkentöihin, mutta myös ihmissuhde- ja vuorovaikutustaitoihin sekä avun tarpeen ehkäisy- ja lievittämismahdollisuuksiin pedagogisin keinoin (Hämäläinen 2007, 171). Sosiaalipedagogisessa yhteis-

kuntakriittisessä painotuksessa (ks. esim. Hämäläinen & Kurki 1997) korostetaan juuri tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden toteutumista sivistyksellisten ja kulttuuristen oikeuksien kannalta. Aikuissosiaalityön mahdollisuuksia osaltaan vahvistaa, että sosiaalisten ongelmien kohtaamiseen ja olemassaoloon voi yksilötasolla liittyä myös havahduttava ja itseohjautuvaan toimintaan motivoiva vaikutus. Esimerkiksi työttömäksi jäämisen uhka ja työttömyys on todettu (ks. esim. Jolkkonen 1998; Poutanen 2000, 233–234) tällaiseksi sosiaalisesti ongelmaksi. Toisaalta esimerkiksi työpaikan saaminen tai muuhun yhteiskunnalliseen toimintaan kiinnittyminen edellyttävät uusien tavoitteiden asettamista, konkreettista käytännön toimintaa ja jopa monivaiheisten kasvatuksellisten prosessien läpiviemistä.

Yleisiä menetelmällisiä kiinnittymispintoja aikuissosiaalityössä – sosiaalipedagoginen työote

Taustaparadigmoihin liittyvänä aikuissosiaalityön menetelmällisenä kysymyksenä refleksiivis-terapeuttisen lähestymistavan toteuttaminen merkitsee erityisesti yksilökeskeisten psykodynaamisten ja psykososiaalisten menetelmien soveltamista sosiaalityön käytäntöihin. Asiakkaiden tilanteita ymmärtämään pyrkivä hermeneuttinen työote korostuu, jolloin ihmisten välisellä vuorovaikutuksella ja asiakkaiden kokonaistilanteiden tutkimisella on keskeinen merkitys. Sosiaalityö on psykososiaalista työtä, jonka tavoitteena on asiakkaiden ajattelu- ja toimintatapojen muutos sekä selviytyminen erilaisissa toimintaympäristöissä. Tämä merkitsee voimavarojen etsimistä myös yksilön ulkopuolelta. (Payne 1997; Raunio 2004.)

Sosiaalipedagoginen työote voi aikuissosiaalityössä toteutua esimerkiksi silloin, kun ihmisten väliset vuorovaikutussuhteet ovat luonteeltaan myös pedagogisia. Toisaalta sosiaalipedagogisessa työotteessa on pohjimmiltaan kyse huomion kiinnittämisestä motivaation rakenta-

miseen (ks. esim. Jenner 2004, 65). Keskeinen kysymys on, missä määrin aikuissosiaalityön vuorovaikutussuhteet ovat sellaisia pedagogisia suhteita, joiden olemuksena on riippumattomuus ulkokohtaisista ja muodollisista vaikuttajista ja joiden tunnuspiirteitä ovat esimerkiksi pedagoginen rakkaus ja yksilöllisen elämän kunnioittaminen sellaisena aitona kohtamisena, jota luonnehtivat luottamus, joustavuus, herkkyys, vastavuoroisuus ja yksilöllisyys. Pedagogiseen vuorovaikutussuhteeseen kuuluu ihmisenä kasvamisen yksilöllisiin prosesseihin suuntautuva kasvatuksellinen tarkoitus ja sen tavoitteena on täydemmän ihmisyyden saavuttaminen. (Hämäläinen & Kurki 1997, 88–90; Hämäläinen 2007, 175; ks. myös Kainulainen 2006.)

Pedagogisessa suhteessa korostuvan luottamuksen syntyminen on aikuissosiaalityössä erityinen haaste, sillä ihmissuhteita voivat leimata esimerkiksi sekä välinpitämättömyys, pinnallisuus että riippumattomuus. Nämä näkökulmat ovat tulleet esiin myös yleisessä yhteiskunnallisessa ajattelussa ja keskustelussa (ks. esim. Bauman 2002; Sennett 2002). Toisaalta asiakassuhde perustuu sosiaalityössä mitä suurimmassa määrin luottamukseen, ja tietoisuus asiakassuhteen vastuullisuudesta ja ominaislaadusta on osa sosiaalityöntekijän eettisyyttä. Aikuissosiaalityössä on usein kyse ongelmanratkaisuprosessista poikkeuksellisissa elämäntilanteissa (Rostila 2001, 33–34; Raunio 2004, 51). Työssä painottuvat erityisesti asiakkaiden tukeminen ja vahvistaminen psykososiaalisen työn avulla sekä yhteiskunnallinen vaikuttaminen heidän ongelmatilanteidensa lievittämiseksi tai oikeuksiensa huomioonottamiseksi päätöksenteko- ja suunnitteluprosesseissa. Toiminta perustuu siis sekä teoreettisiin, metodisiin että tutkimuksellisiin taitoihin.

Elämän realiteettien ja reunaehtojen tunnistaminen ja uusien tavoitteiden rakentaminen ovat sosiaalipedagogisen työotteen kulmakiviä. Paitsi asiakkailla myös aikuissosiaalityöllä itsellään on omat kriittiset reunaehdot. Jos asiakkaiden piilevät voimavarat nousevat esiin, heidän vaikutus- ja toimintamahdollisuudet omassa elämässään voivat vahvistua. Myös ryhmiä koskevien yleistysten vallitessa jokainen henkilö

on mahdollista nähdä yksilönä, joka pystyy kasvuun ja muutokseen, mikäli hän saa oikeat resurssit. Tällöin kunnioitetaan asiakkaan oikeutta ja kykyä tehdä itsenäisiä päätöksiä. Selviytymisen positiivisen ulottuvuuden merkitystä on pohdittu esimerkiksi sosiaalityön sisältöä ja asiakkuutta käsittelevissä keskustelussa. (Ks. esim. Juhila & Pösö 2000; Ros-tila 2001, 30–33.)

Sosiaalipedagogiselta kannalta merkityksellinen yhteiskunnallisen subjektiuden kysymys korostuu aikuissosiaalityön haasteena erityisesti silloin, kun aikuissosiaalityön menetelmällisiä painotuksia pyritään määrittämään sosialistis-kollektivistisen lähestymistavan näkökulmasta. Tällöin esimerkiksi syrjäytymistä ehkäisevien prosessien vahvistaminen sekä tasa-arvon, rehellisyyden, luottamuksen ja ilmaisuvapauden korostaminen ja nämä ovat tunnusomaisia painotuksia myös rakenteelliselle sosiaalityölle. (Mattus 2001; Payne 1997; Raunio 2004.) Sosiaalityön menetelmällisenä kysymyksenä tämä merkitsee niiden prosessin vahvistamista, joissa ihmisten oma rooli heitä itseään koskevissa kysymyksissä kehittyä ja vahvistuu. Toiminnassa korostuvat sosiaalinen osallistuminen, luonteeltaan vapauttava kasvatuksellinen käytäntö ja sosiaalinen kasvatus dialogisena vuorovaikutuksellisenä prosessina. Toiminnan taustaparadigmat voivat muodostaa myös jatkumon siten, että liikkeelle lähdetään yksilöllisestä kokemuksesta ja sen tulkinnasta, minkä jälkeen edetään yhteisön käsitteen alueelle ja muutokseen tähtäävään toimintaan. (Kurki 2006.)

Sosiaalisen kasvatuksen tulkinnallinen alue on monimuotoinen. Sillä voidaan tarkoittaa esimerkiksi sellaista sopeuttavaa toimintaa, jonka avulla saavutetaan ympäristössä selviytymiseen tarvittavat älylliset, kulttuuriset ja sosiaaliset taidot. Kyse on siis lähinnä sosiaalisten kykyjen saavuttamisesta. Mutta sosiaalinen kasvatus voidaan ymmärtää myös syrjäytymistä ehkäisevänä ja kansalaisten poliittiseen ajatteluun tähtäävänä toimintana ja lisäksi sosiaalisena kontrollina. (Hämäläinen & Kurki 1997, 33–36.)

Asiakkaan valtaistumiseen tähtäävässä *empowerment*-ajattelussa korostuu syrjäytymisvaarassa olevien keskeinen asema heitä koskevien toimien suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Oletuksena on, että voimaantumisen avulla saavutetaan henkilökohtaista valtaa, joka viittaa yksilön ja ryhmien kykyyn vaikuttaa ympäristöönsä ja saavuttaa toiminnallaan haluttuja tuloksia. Voimaantumisen katsotaan merkitsevän nimenomaan henkilökohtaisen hallinnan vahvistumista ja lisäksi siihen liittyy ajatus laajemmasta sosiaalisesta ja yhteiskunnallisesta kontekstista, josta on mahdollista löytää resursseja elämänhallintaan. Työskentelyn moraalisesti hyväksyttävä tarkoituksenmukaisuus, rehellisyys, tasa-arvo, luottamus ja ilmaisuvapaus ovat keskeisiä sosiaalityöntekijän ja asiakkaan väliseen suhteeseen liittyviä painotuksia. (Siitonen 1999.)

Aikuissosiaalityöhön on mahdollista soveltaa sosiaalipedagogisen intervention mallia tilanteissa, joihin halutaan muutosta. Sosiaalipedagogisen intervention mallin soveltamisella ovat selkeät kytkennät erityisesti toimintatutkimukseen, mutta myös etnografiaan. Sosiaalipedagogiset interventiot voivat kohdistua esimerkiksi yhteisön ongelmien ratkaisemiseen (Hämäläinen & Kurki 1997). Sosiaalityö muutostyönä korostuu esimerkiksi sosiaalityön kansainvälisessä määritelmässä, mutta toisaalta sosiaalityö nähdään myös ongelmanratkaisutyönä ja ihmisten toimintavoiman kasvattamisena (ks. esim. Rostila 2001, 9; myös Raunio 2004, 54–55).

Aikuissosiaalityön asiakkaat ovat usein kuitenkin tilanteessa, jonka helpottamiseen tai poistamiseen tarvitaan sosiaaliturva- ja palvelujärjestelmien tukea. Sosiaalityön menetelmällisenä valintana tämä voi merkitä individualistis-reformistisen lähestymistavan painottumista, jossa ovat keskeisiä erilaiset tehtäväkeskeiset (*task-centred*) menetelmät. Tehtäväkeskeisten menetelmien juuret ovat psykososiaalisessa ja behavioristisessa ajattelussa. Toimintaa luonnehtii tarkka suunnitelmällisyys, mikä aikuissosiaalityössä voi merkitä selkeää kokonaistilanteen kartoitusta ja tavoitteiden asettamista sekä lainsäädännöllisesti valvottua ongelmia vähentävien toimenpiteiden toteutusta ja sen jälkeen vielä toi-

minnan arviointia. (Payne 1997; Raunio 2004.) Normaaliusperiaate ohjaa palvelujen toteuttamista, mutta toisaalta aikuissosiaalityön toimintakenttä on tässä kontekstissa myös melko byrokraattinen. Aikuissosiaalityön varsinaisena tarkoituksena on kuitenkin auttaa asiakkaita niin, että sosiaalityön tarve vähitellen lakkaa.

Sosiaalipedagogisen työotteen keskeisimpiä tunnuspiirteitä on dialogisuus, jolloin huomio kiinnittyy sekä asiakkaan että työntekijän ehdoilla toteutuvaan vuorovaikutukseen. Dialogisuus siis korostuu riippumatta siitä, mikä tai mitkä lähestymistavat menetelmällisiä valintoja ohjaavat. Sosiaalialan toiminnassa voidaan erottaa asiantuntijakeskeinen, asiakaskeskeinen ja dialoginen vuorovaikutusorientaatio (ks. esim. Mönkkönen 2002, 59–63), joita kaikkia myös aikuissosiaalityössä tarvitaan. Asiantuntijakeskeisyys voi korostua esimerkiksi silloin, kun tehtäväkeskeiset menetelmät ovat vallitsevia. Asiantuntijakeskeisyyden taustajatuksena on, että vaikka sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhde on lähtökohdiltaan hierarkkinen, sosiaalityöntekijällä on käytössään tietoa, joka auttaa asiakasta ymmärtämään tilanteensa. Tavoitteena on, että asiakas haluaa siihen muutosta ja sitoutuu muutokseen tähtäävään suunnitelmaan. Asiakaskeskeisen menetelmällisen orientaation lähtökohtana on ymmärrys asiakkaan asiantuntijuudesta oman elämänsä suhteen. Asiakkaan tarpeiden ja toiveiden huomiointi korostuu koko prosessin ajan siinä vuorovaikutuksessa, joka aikuissosiaalityöntekijän ja asiakkaan välillä syntyy.

Realistisilla tavoitteilla on sosiaalipedagogisessa työotteessa suuri merkitys. Asiakkaiden subjektiivisuuden ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen merkitsee aikuissosiaalityön menetelmällisenä kysymyksenä toimintaa, joka auttaa asiakkaita tiedostamaan ja selkiyttämään omia tavoitteitaan. Valmiiden ratkaisujen ja ohjeiden tarjoaminen voi sen sijaan ruokkia asiakkaiden riippuvuutta ja muodostuu osaamisen esteeksi. Sosiaalityöntekijän tehtävä on auttaa asiakkaita näkemään omia vahvuuksiaan ja kehittymismahdollisuuksiaan. Toisaalta työntekijä voi kuitenkin vain tukea asiakkaiden valintoja, sillä lopputulos on heidän

omissa käsissään. (Rostila 2001, 31–33.) Jos asiakaskohtaiset tavoitteet pystytään asettamaan niin, että ne on mahdollista myös saavuttaa, voi vahvistua myös usko itseän ja omaan elämään. Oman elämän ymmärrys auttaa paikantamaan itsensä ihmisenä esimerkiksi sopivana tai sopimattona pidettävän elämäntavan välisellä rajalla. (Aaltonen et al. 2003; Heinonen 1998.) Yksilöllisten ja yhteiskunnallisten reunaehtojen näkeminen ja hyväksyminen mutta samalla myös muuttuvien yksilöllisten tavoitteiden luominen voivat olla turvallisuuden vahvistajia myös yksilöllisen elämän muutostilanteissa.

Päämäärä- ja erityisesti ymmärrysorientoitunut elämäntiedon ohjaus on aikuissosiaalityössä myös menetelmällinen kysymys. Päämääräorientoituneen ohjauksen tavoitteena on riippumattomuuden, itsenäisyyden ja laillisen oikeuden vahvistaminen suhteessa siihen, mikä asiakkaalle itselleen on tärkeää. Ymmärrysorientoitunut elämäntiedon ohjaus perustuu vuorovaikutukselliseen kasvatussuhteeseen. Elämäntiedon ohjauksessa kasvatussuhteen kehittyminen on prosessi, jonka avulla pyritään esimerkiksi itsekasvatuksellisten prosessien vahvistamiseen ja yksilöllisen ja yhteiskunnallisen selviytymisen edistämiseen. (Ks. esim. Ruohotie 2001, 4–6; Väisänen & Hämäläinen 2003.)

Empowerment ja sosiokulttuurinen innostaminen sosiaalipedagogisen työtöiden välineinä

Sosiaalipedagoginen työote merkitsee aikuissosiaalityössä huomion kiinnittämistä myös siihen muutokseen, joka edistää yksilöiden ja ryhmien voimaantumista tai valtaistumista empowermentia. Käsitteenä *empowermentilla* on useita erilaisia merkityksiä, mutta aikuissosiaalityön alueella se on noussut esiin erityisesti silloin, kun sosiaalityötä tarkastellaan muutostyönä. Sosiaalityön toiminta on tuolloin kriittistä ja reflektiivistä ja työntekijät tarvitsevat valmiuksia sietää epävarmuutta sekä kykyä toimia dialogisesti eri toimijoiden kanssa. Sosiaalityö toimii

asiakkaiden puolestapuhujana ja ottaa kantaa poliittisesti. Toiseksi *empowermentin* merkitys voi kiinnittyä asiakkaan ja sosiaalityöntekijän väliseen vuorovaikutukseen ja yhteiseen toimintaan, jolloin keskitytään asiakastyön prosessiin siten, että tuetaan asiakkaan valtaistumista. *Empowerment* voidaan edellä mainittujen tulkintojen lisäksi ymmärtää myös aikuissosiaalityöntekijän omana voimaantumisprosessina. Kaiken kaikkiaan kyse lienee aktiivisesta asiakkuudesta ja henkilökohtaisen hallinnan vahvistumisesta. (Siitonen 1999; Tuusa 2005, 38.)

Sisäisen voimantunteen saavuttaminen auttaa yksilöitä ja ryhmiä yrittämään parhaansa ja luottamaan toiminnanvapauteensa ja luovuutensa sekä ottamaan vastuuta myös yhteisön toisten jäsenten hyvinvoinnista (Siitonen 1999, 61). Sisäisen voimantunteen heijastuminen myönteisyytenä ja positiivisena latauksena ympäristöön yhdistää *empowerment*-ajattelua ja Antonovskyn (1987) koherenssiteoriaa. Sosiaalipedagogisen työotteen kannalta ajatus on aikuissosiaalityössä luonteva ja oleellinen. Koherenssiteoriassa korostuu elämän kokeminen mielekkäänä, merkittävänä ja ennakoitavana, ja sisäinen voimantunne merkitsee uskoa itseen, kykyä ja tahtoa tehdä valintoja sekä selviytyä erilaisissa elämäntilanteissa. Sisäinen voimantunne muuttuu elämäntilanteiden ja kokemusten myötä, mutta se paikantuu kunkin ajan yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja suhtautuu elämän tilanteiden vaatimalla tavalla. Sisäisellä voimantunteella on keskeinen merkitys, sillä aikuissosiaalityönkin asiakkaat peilaavat itseään suhteessa muihin asiakkaisiin ja itsestä syntyneillä käsityksillä on merkitystä selviytymiseen. Kielteinen käsitys itsestä voi johtaa jatkuviin epäonnistumisiin elämässä ja lisätä jo entistäkin heikkoa itsetuntoa.

Vallan ja vastuun tasapainoinen suhde korostuu *empowerment*-ajattelussa, ja aikuissosiaalityössä se merkitsee yksilöiden ja ryhmien täysivaltaisen ja aloitteellisen toiminnan turvaamista niin, että vastuun rajat tunnistetaan. Aikuissosiaalityössä voimaannuttava ammattikäytäntö tarvitsee onnistuakseen asetelman, jossa sosiaalityöntekijä ei ole ainoa auktoriteetti vaan asiakkaalla on oma osallisuutensa tässä vuorovaiku-

tuksessa. Aikuissosiaalityön asiakkaalta puuttuu kuitenkin usein rohkeutta ja tietoa vaatia valtaa ja vastuuta. Toisaalta voi olla niinkin, ettei asiakkaiden esittämiä ajatuksia kuunnella riittävästi tai että niitä tulkitaan suppeasti, jolloin asiakkaiden ei esimerkiksi anneta päättää omista asioistaan. (Mattus 2001, 43–46.) Asiakkaan elämäntilanteeseen pohjautuva lähestyminen on hyvä lähtökohta asiakkaan ja ammatti-ihmisten väliselle tasavertaiselle yhteistyölle, sillä yhteiskunnan tarjoama tuki kohdistuu asiakkaan kannalta tarpeisiin (esim. Rostila 2001, 11, 15, 32–33). Toisaalta elämänhallintaan tähtäävä sosiaalityö joutuu usein myös puuttumaan yksilön ympäristöön. Asiakkaan ja asiakasryhmien tilanteiden parantaminen perustuu kuitenkin omiin voimavaroihin ja toiveisiin.

Aikuissosiaalityön yhtenä lähtökohtana on, että *empowermentin* avulla aikuissosiaalityön asiakkaat voivat saavuttaa myös valtaa. Valta voi olla henkilökohtaista, autoritaarista tai tasa-arvoisuuteen perustuvaa. Henkilökohtainen valta viittaa kykyyn vaikuttaa ympäristöön ja saavuttaa haluttuja tuloksia. Autoritaarinen valta on sosiaalista valtaa, joka perustuu eriarvoiseen suhteeseen. Tämä vallan muoto on tyypillinen useille sellaisille palvelujärjestelmille, joissa hierarkisuus korostuu. Tasa-arvoisuuteen perustuva egalitaarinen valta on vallan kolmas vallan muoto. Se on sosiaalista valtaa, joka perustuu yhteisöllisyyteen ja yhteisten asioiden hoitamiseen sekä tasa-arvoisen kumppanuuden saavuttamiseen. Sosiaalipedagogisissa käytännön sovelluksissa esiin nousseet oma-apuryhmät ovat esimerkkinä tasa-arvoisuuteen perustuvasta vallasta. (Järvikoski et al. 1999; Tuusa 2005, 37–38.)

Empowerment on keskeinen elementti myös sosiokulttuurisessa innostamisessa. Innostaminen on kasvatuksellista ja ammatillista toimintaa, jonka avulla pyritään parantamaan yhteiskuntaa demokraattiseksi ja tukemaan ihmisten tiedostamista ja osallistumista. Sosiokulttuurisessa innostamisessa yhdistyvät kasvatuksellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen ajattelu ja toiminta, ja tällaista painotusta voidaan pitää toimintaa ohjaavana sosiaalipedagogisena näkökulmana myös sosiaalityössä. Sosiokulttuurinen innostaminen on monitasoista ja moni-ilmeistä. Siinä yh-

distyvät filosofinen, kasvatuksellinen ja yhteiskunnallinen ajatteluperinne, mutta myös yksilöllinen, yhteisöllinen ja yhteiskunnallinen taso. (Kurki 2000, 11–15; Kurki 2006.)

Yksilön ja yhteiskunnan välisen suhteen ja vallitsevien arvojen luonne on sosiokulttuurisessa innostamisessa avainasemassa. Konservatiivisessa ajattelussa korostetaan yhteiskunnan ja yhteisön perinteisiä arvoja ja pyritään niiden säilyttämiseen. Tämä merkitsee pyrkimyksiä toteuttaa yhteiskunnassa vallitsevien arvojen mukaista toimintaa. Innostamisen tehtävänä voi olla myös kulttuurisen perinnön säilyttäminen, jolloin korostetaan mahdollisimman monen mahdollisuuksia tutustua kulttuuriin ja saada sen kautta voimavaroja elämään. Yksilön ja yhteiskunnan väliseen suhteeseen voi kuulua kuitenkin myös kumouksellisuus muutokseen tähtäävässä mielessä. Se merkitsee uskoa ihmisten kykyyn kasvaa muutoksen suuntaan sekä yksilön, yhteisön että yhteiskunnan tasoilla. Tavoitteena on oikeudenmukainen yhteiskunta ja kulttuurinen demokratia. (Kurki 2000, 63–64.)

Sosiokulttuurisen innostamisen tavoitteena on saada ihmiset tietoisiksi historiallisesta roolistaan yksilöllisessä, yhteisöllisessä ja yhteiskunnallisessa elämässä. Lisäksi tavoitteena on, että ihmiset ja heidän yhteisönsä pystyisivät saavuttamaan laajan aloitteellisuuden sekä vastuullisuuden omassa toiminnassaan. Kun yksilön ja yhteisön suhde on ristiriitainen, tuetaan ihmisten kasvamista kohti kulttuurista, poliittista, taloudellista ja uskonnollista tiedostamista ja oikeudenmukaisuutta. Tiedostamisella ja toimimalla vapauden edistämiseksi voidaan tukea ihmisen kasvamista kohti oikeudenmukaisuutta. Tässä ajattelussa painotetaan molemminpuolista kunnioitusta, ja käytännöllisinä menetelminä ovat mm. ryhmätyöt ja keskustelut sekä erilaiset kokemuksellisen oppimisen muodot. (Kurki 2000, 28–29; Kurki 2002, 55.)

Innostamisen avulla on mahdollista huomata, miten oma toiminta arjessa ja lähiympäristössä liittyy laajasti yhteisölliseen ja yhteiskunnalliseen toimintaan. Innostamisella voidaan herättää henkiin elämää siellä, missä sitä ei ole, sekä tukea ja saada liikkeelle niitä kykyjä, jotka ovat

olemassa. Sosiokulttuurisessa innostamisessa toiminta tapahtuu yhdessä toisten ihmisten kanssa. Toiminnassa ovat mukana ne ihmiset, jotka jakavat yhteisen tietoisuuden, yhteiset unelmat ja tavoitteet paremmasta arkipäivästä. (Kurki 2000, 20–23, 129.)

Innostamisen tiedonintressi on teoreettis-käytännöllinen ja sosiaalipedagoginen tutkimuksellinen työote kiinnittää huomion niihin ongelmiin, joita yhteiskunnassa on. Tutkimuksessa painottuvat ne tutkimusstrategiat, joissa ihmiset ottavat aktiivisesti osaa päätöksentekoon kaikissa tutkimuksen vaiheissa. Innostaminen on toimintatutkimusta, jossa toimijoiden merkitys on keskeinen.

Innostamisen metodologia perustuu todellisuuden analyysiin, jolloin todellisuus on tunnettava ennen kuin sitä voidaan muuttaa. Todellisuutta on tutkittava sillä tavoin välineellisesti, että se palvelee muutokseen suuntautuvaa sosiaalista toimintaa, ei ainoastaan todellisuuden tietoteoreettista tiedostamista. Todellisuuden analyysia seuraa sosiaalisten prosessien suunnittelu, inhimillisten voimavarojen organisointi, materiaalien ja taloudellisten voimavarojen organisointi sekä varsinaiset interventio prosessit ja arviointi.

Kurki (2006) nostaa esiin Ander-Eggin (1997) neljän kategorian näkemyksen innostamisen toimintamuodoista. Ensimmäisen luokan muodostavat kasvatukselliset aktiviteetit. Ne sisältävät virallisen koulutuksen ulkopuolella toteutettavaa kasvatustyötä, jonka avulla voidaan kehittää kriittistä ajattelua oman kasvun tueksi. Kasvatuksellisten aktiviteettien tavoitteena on myös murtaa apatia ja toivottomuus yhteiskunnassa. Toiseen luokkaan kuuluvat kulttuuriset aktiviteetit, sillä kulttuuri nähdään keskeiseksi inhimilliseksi perusoikeudeksi. Kolmannen luokan muodostavat vapaa-ajan virkistyselliset aktiviteetit. Toiminnot kehittävät mielen vireyttä ja terveyttä. Neljännen luokan muodostavat sosiaaliset aktiviteetit. Sosiaalisten aktiviteettien avulla tuetaan ihmisten yhteenliittymisiä ja samalla tuetaan yhteiskunnallisen demokratian perusehtoja. (Hämäläinen & Kurki 1997, 220–222; Kurki 2000, 80, 83, 137–140; Kurki 2006.)

Myös aikuissosiaalityön tehtävänä voi olla saada tämänkaltaisten aktiiviteettien avulla liikkeelle erilaisia sosiaalisia prosesseja.

Aikuissosiaalityön arvioinnin sosiaalipedagoginen luonne

Aikuissosiaalityössä on kyse ihmisten välisestä toiminnasta, johon sisältyy myös monenlaisia ja monensuuntaisia vallan elementtejä ja eettistä problematiikkaa. Sosiaalipedagogisen työotteen avoimuusperiaate edellyttää, että arvioinnin tavoista ja päämääristä on yhdessä keskusteltu ja sovittu. Arviointi palvelee sosiaalityön käytäntöjen kehittämistä, mutta lisäksi voidaan etsiä myös syy- ja seuraussuhteita silloin, kun pyritään vaikuttamaan suunnitelmallisesti erilaisiin sosiaalityössä kohdattaviin ongelmiin. Asiakaskohtaisen dokumentoinnin merkitys on arvioinnissa suuri. Sosiaalipedagogisessa työotteessa huomio kiinnittyy esimerkiksi dokumentoinnin eettisyyteen ja objektiivisuuteen sekä uskottavuuteen ja luotettavuuteen, mutta myös monipuolisuuteen. (Ks. myös Satka, Karvinen-Niinikoski, Nylund & Hoikkala 2005.)

Sosiaalipedagoginen yhteiskuntakriittisyys ilmenee aikuissosiaalityön arvioinnin kohdentumisena siihen, miten syrjäytymisen riskejä ja huono-osaisuutta pystytään ennaltaehkäisemään ja tunnistamaan ja miten niihin voidaan vaikuttaa. Huomio voi kiinnittyä esimerkiksi niiden toimintamallien vaikuttavuuteen, joiden avulla haetaan muutosta johonkin yhteiskunnalliseen epäkohtaan. Arviointi voi myöhemmin toimia yhtenä keinona puuttua yhteiskunnallisiin epäkohtiin. Erilaisiin aikuissosiaalityössä kohdattaviin ongelmiin voidaan pyrkiä vaikuttamaan toteuttamalla toimintatutkimuksellista lähestymistapaa. Silloin arviointi kiinnittyy luontevaksi toiminnallisen syklin osaksi ja sosiaalipedagoginen työote voi ilmetä ongelman määrittelystä, toiminnan suunnittelussa, itse toiminnassa ja lopuksi sen arvioinnissa.

Toimintatutkimus on mahdollista toteuttaa teknisellä, käytännöllisellä tai tietoisuutta lisäävällä lähestymistavalla (Kuula 2000), joista

käytännöllinen eli vastavuoroinen lähestymistapa tai tietoisuutta lisäävä lähestymistapa antavat ehkä väljemmin tilaa sosiaalipedagogiselle työotteelle.

Käytännöllinen eli vastavuoroinen lähestymistapa on induktiivinen, jolloin toiminnan kehittämiseksi nousevat käytännön ongelmista ja toiminta ongelmien ratkaisemiseksi suunnitellaan yhdessä ja toiminnan tuloksia myös arvioidaan ja menetelmiä muutetaan toimintaa kehittävään suuntaan. Tietoisuutta lisäävä lähestymistapa on sekä induktiivinen että deduktiivinen. Ongelman määrittämisen lisäksi haetaan teoreettista tietoa erilaisista toimintamalleista ja sosiaalisesta ongelmasta, johon pyritään vaikuttamaan. Muutostavoitteet pohjaavat siis sekä teoriaan että käytäntöön ja itse toiminta ja sen arviointi etenee vuorovaikutuksellisenä prosessina.

Sosiaali- ja terveysalan kehittämishankkeista osa on kiinnittynyt aikaissosiaalityön kontekstiin, esimerkiksi erilaisten marginaaliryhmien kysymyksiin. Aikuissosiaalityössä kohdattavista sosiaalisista ongelmista esimerkiksi elämänhallinnan ongelmat ja työttömyys ovat olleet niitä, joihin on kiinnitetty huomiota sekä ongelmia ehkäisevässä että niitä korjaavassa mielessä ja toimintaa on pyritty myös systemaattisesti arvioimaan esimerkiksi erilaisten hankkeiden yhteydessä. (Ks. esim. Karjalainen 2001; Husso 2004.) Pyrkimykset toiminnan analysointiin, muutokseen ja kehittämiseen ovat olleet arvioinnin keskeisiä elementtejä. Kyseessä on voinut olla kehittämisarviointi, jonka tarkoituksena on ollut selventää päämääriä, kerätä tietoa ja saada palautetta sekä siten kehittää toimintaa. Samalla on voitu arvioida myös aikaansaannoksia ja tavoitteiden asettamista (summatiivinen arviointi).

Aikuissosiaalityö on osa kunnan palvelujärjestelmää, mikä merkitsee tarvetta arvioida toimintaa myös yli sektorirajojen. Esimerkiksi aikuisosiaalityöhön kuuluva ennalta ehkäisevä työote merkitsee eri sektorirajoja ylittävien toimintamallien tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden arviointia. Kohteina voivat olla esimerkiksi erilaiset palveluja tuottavat organisaatiot, niiden toiminta-ajatukset ja työmuodot mutta myös itse työnteki-

jät (ks. esim. Kazi 2003). Sosiaalipedagogiikassa kiinnitetään huomiota myös marginaaliryhmien asemaan, ja heidän kohdallaan vaikutusmahdollisuuksia lisäävän sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistoiminnan arviointi on erityisen haasteellista. Ihmisten vaikuttamismahdollisuudet ja osallisuus yleensä ovat arvioinnin substansseina kiinnostavia kysymyksiä, vaikka muiden vaikuttavien tekijöiden lisäksi ovat keskeisiä myös ihmisten henkilökohtaiset elämäntilanteet ja elämäntavat. Sosiaalipedagogisessa työotteessa korostuu myös kulttuurinen kontekstisidonnaisuus, jonka ymmärtäminen on keskeinen arviointiin vaikuttava elementti.

Sosiaalipedagoginen työote aikuissosiaalityön arvioinnissa merkitsee huomion kiinnittämistä lisäksi siihen, miten muutostyön elementit toteutuvat. Esimerkiksi kuntouttava työtoiminta on sellainen aikuissosiaalityön toiminnan alue, jota voidaan soveltuvin osin pitää sosiaalipedagogisena käytännön sovelluksena ja jossa pyritään muutokseen erityisesti yksilötasolla. Kuntouttavalla työtoiminnalla on kuitenkin myös laajempi sosiaalipoliittisiin päämääriin tähtäävä työllistymistä edistävä ja yhteiskunnallista integraatiota vahvistava tavoite. Siihen liittyy myös aktiivoinnin ajatus, mikä merkitsee suunnitelmallisuuden ja prosessinomaisen tuen keskeisyyttä aikuissosiaalityön toiminnassa. (Suhonen 2003; Karjalainen & Lahti 2001, 60–61; Ala-Kauhaluoma et al. 2004.) Kuntouttavaan työtoimintaan sisältyy aktiivoinnin ajatus, mikä merkitsee huomion kiinnittämistä erityisesti suunnitelmallisuuteen sekä intensiiviseen ja prosessinomaiseen tukeen.

Perinteistä hierarkista sosiaalityötä on esimerkiksi pitkäaikaistyöttömyys- ja riippuvuus- ja mielenterveysproblematiikan kysymyksissä kritisoitu (esim. Karjalainen & Lahti 2001; Karjalainen 2003) siitä, että työ on hierarkista, järjestelmäkeskeistä, holhoavaa ja paikkaavaa ja lisäksi asiakkaat juuttuvat palvelujärjestelmään. Jos aikuissosiaalityön arviointia lähestytään tässä kontekstissa sosiaalipedagogisella työotteella, kiinnitetään kriittistä huomiota myös siihen, miten tavoitteellista ja menetelmällisesti kehittyntä työ on ja millainen asema tai tila esimerkiksi asiakkaiden

itseäänmäärittämisoikeuden toteutumiselle sekä innovatiivisuudelle ja luovuudelle tässä toimintamallissa jää.

Arvioinnissa on sosiaalipedagogisen työtteen kannalta oleellista ymmärtää, että aikuissosiaalityön luonne voi näyttäytyä erilaisissa toimintaympäristöissä ja ajallisissa olosuhteissa myös hiukan eri tavoin. Esimerkiksi Kaakkois-Suomen kuntien sosiaalitoimistojen sosiaalityöntekijät ovat tutkimuksessa (Väisänen & Hämäläinen 2007) tuoneet esiin, että aikuissosiaalityö on luonteeltaan sekä ennalta ehkäisevää että korjaavaa ja asiakastyönä erityisosaamista vaativaa, sillä keskeisimpiä asiakasryhmiä ovat esimerkiksi taloudellisessa ahdingossa tai muuten vaikeassa elämäntilanteessa olevat sekä riippuvuus- ja mielenterveysongelmaiset. Aikuissosiaalityö on tavoitteellista ja menetelmällisesti kehittynyttä sekä hyvin monimuotoista. Se voi olla psykososiaalista työtä, moniammatillista, kuntouttavaa, dialogista, valtaistavaa ja sosiaalipedagogista sekä monikulttuurista työtä.

Sosiaalityö ja sosiaalipedagogiikka ja ovat omia ja itsenäisiä tieteenalojaan. Aikuissosiaalityön ollessa kyseessä niille löytyy kuitenkin yhteneviä lähtökohtia, kiinnostuksen kohteita ja kiinnittymispintoja niin, että ne voivat yhteisessä dialogissa myös tukea toisiaan puolin ja toisin. Sosiaalipedagogiikka voi vahvistaa esimerkiksi arvolähtökohtiin pohjautuvaa yhteiskuntakriittistä ja kasvatuksellista tietoisuutta aikuissosiaalityössä sekä avata ymmärrystä monimuotoisiin ja luoviin mutta myös kriittisiin menetelmällisiin ratkaisuihin ja arviointiin.

Lähteet

- Aaltonen, M., Ojanen, T., Vihunen, R. & Vilen, M.* 2003. Nuoren aika. Porvoo: WSOY.
- Ala-Kauhahuoma, M., Keskitalo, E., Linqvist, T. & Parpo, A.* 2004. Työttömien aktivointi. Kuntouttava työtoiminta -lain sisältö ja vaikuttavuus. Stakes. Tutkimuksia 141. Helsinki: Stakes.
- Antonovsky, A.* 1987. Health, Stress and Coping. San Francisco: Jossey Bass Publishers.

- Bauman, Z.* 2002. Notkea moderni. Jyväskylä: Vastapaino.
- Dominelli, L.* 2002. Anti-oppressive Practice in Context. Teoksessa R. Adams, L. Dominelli & M. Payne (eds.) *Social Work, Themes, Issues and Critical Debates*. Second edition. New York: Macmillan Press Ltd, 3–19.
- Ervasti, H.* 2004. Työttömyys ja koettu hyvinvointi. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti *Janus* 12 (3), 298–318.
- Heikkilä, M.* 2000. Syrjäytymisen tutkimus 1990-luvulla. Teoksessa M. Heikkilä & J. Karjalainen (toim.) *Köyhyys hyvinvointivaltion murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus, 167–181.
- Heinonen, A.* 1998. Teräsmies ja kävelevä hyypiö. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 2/1998. Helsinki: Vankeinhoidon koulutuskeskus.
- Helne, T.* 2002. Syrjäytymisen yhteiskunta. Stakesin tutkimuksia 123. Helsinki: Stakes.
- Husso, M.* 2004. Innovaatioiden aika. Sosiaalialan tutkimus, tieto ja välittämisen taito. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen tutkimuksia 2: 2004. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Hämäläinen, J.* 2007. Nuorisokasvatuksen teoria sosiaalipedagogisessa viitekehyksessä. Teoksessa E. Nivala & M. Saastamoinen (toim.) *Nuorisokasvatuksen teoria – perusteita ja puheenvuoroja*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura ja Kuopion yliopiston sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos, 169–200.
- Hämäläinen, J. & Kurki, L.* 1997. Sosiaalipedagogiikka. Porvoo: WSOY.
- Hämäläinen, J. & Niemelä, P.* 1993. Sosiaalialan etiikka. Juva: WSOY.
- Janhukainen, M. & Järvinen, T.* 2001. Kuka meistä onkaan syrjäytynyt? Marginalisaation ja syrjäytymisen käsitteen tarkastelua. Teoksessa M. Suutari (toim.) *Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja nuoruuden reunoilla*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 125–151.
- Jenner, H.* 2004. Joint Concepts in Pedagogy and Social Work as the Core of Social Pedagogy. Teoksessa A. Gustavsson, H-E. Hermansson & J. Hämäläinen (toim.) *Perspectives and Theory in Social Pedagogy*. Göteborg: Daidalos, 61–71.
- Jolkkonen, A.* 1998. Paikan vaihto: tutkimus irtisanomisuhan alaisten naisten työmarkkinastrategioista ja paikallisista työmarkkinoista. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja nro 42. Joensuu: Joensuun yliopisto.

- Juhila, K. & Pösö, T.* 2000. Sosiaalityön toimintakulttuurit. Teoksessa S. Karvinen, T. Pösö & M. Satka (toim.) Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 171–206.
- Julkunen, R.* 2003. Iät ja ajat. Teoksessa T. Helne, R. Julkunen, J. Kajanoja, S. Laitinen-Kuikka, T. Silvasti & J. Simpura (toim.) Sosiaalinen politiikka. Helsinki: WSOY, 389–411.
- Järvikoski, A., Härkäpää, K. & Pättikangas, M.* 1999. Vammaisen henkilön valtaistuminen – palvelujärjestelmän avulla vai ilman sitä? Teoksessa S. Nouko-Juvonen (toim.) Pyörätuolitango. Näkökulmia vammaisuuteen. Helsinki: Oy Edita Ab, 103–126.
- Kainulainen, M.* 2006. Pedagoginen suhde erityisopetuksessa. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja, vuosikirja 2006, 7, 9–28.
- Karjalainen, P.* 2001. Elämänhallintaa ja työelämäpolkuja. Nuotta-projektin arvioinnin väliraportti. FinSoc arviointiraportteja. Helsinki: Stakes.
- Karjalainen, P.* 2003. Osallisuutta odotetaan ja näyttöä vaaditaan. Julkaisussa FinSoc news 1/2003. FinSoc -sosiaalipalvelujen evaluaatioryhmä. Helsinki: Stakes, 1–2.
- Karjalainen, V. & Lahti, T.* 2001. Kokeilusta käytännöksi. Miten edistää pitkäaikaistyöttömien aktiivikäytäntöjen yleistymistä? Raportteja 264. Helsinki: Stakes.
- Kazi, M.* 2003. Realist Evaluation for Practice. British Journal of Social Work 33, 803–818.
- Komonen, K.* 2001. Koulutusyhteiskunnan marginaalissa? Ammatillisen koulutuksen keskeyttäneiden nuorten yhteiskunnallinen osallisuus. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Kurki, L.* 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen. Tampere: Vastapaino.
- Kurki, L.* 2002. Persoona ja yhteisö. Personalistinen sosiaalipedagogiikka. Jyväskylä: SoPhi.
- Kurki, L.* 2006. Sosiaalikirjuriina koulussa. Teoksessa L. Kurki, E. Nivala & P. Sipilä-Lähdekorpi. Sosiaalipedagoginen sosiaalityö koulussa. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab, 38–100.
- Kuula, A.* 2000. Toimintatutkimus. Kenttätöitä ja muutospyrkimyksiä. Tampere: Vastapaino.
- Kuure, T.* 2001. Aikuistumisen pullonkaulat. Helsinki: Stakes, Nuorisosiain neuvottelukunta – Nuora.

- Lehto, M., Lindström, K., Lönnqvist, J., Parvikko, O., Riihinen, O., Suksi, I. & Uusitalo, H.* 2005. Mielenterveyden häiriöt työkyvyttömyyseläkkeen syynä – ajatuksia ehkäisystä, hoidosta ja kuntoutuksesta. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2005:1. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Leino, E.* 2004. Sosiaalisen näkökulman välttämättömyys lääkinnällisessä kuntoutuksessa. Teoksessa V. Karjalainen & I. Vilkkumaa (toim.) Kuntoutus kanssamme. Ihmisen toimijuuden tukeminen. Helsinki: Stakes, 93–101.
- Luopa, P., Sinkkonen, A., Jokela, J., Ojajärvi, A. & Räsänen M.* 2004. Nuorten hyvinvointi ja terveys Etelä-Suomen läänissä vuosina 2000, 2002 ja 2004. Helsinki: Stakes.
- Malmberg-Heimonen, I., Siurala, L. & Wrede-Jääntti, M.* 2003. Tulkintoja nuorisotyöttömyydestä. Tutkimuksia 2003, 2. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Mattus, M-R.* 2001. Valtaistava ja yhteistyötä avaava haastattelumenetelmä perhelähtöisessä interventiossa. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Rovaniemi: Lapin Yliopisto.
- Mönkkönen, K.* 2002. Dialogisuus kommunikaationa ja suhteena. Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Niemelä, P.* (toim.) 1991. Turvattomuus, sen syyt ja hallintakeinot eri ikävaiheissa. Osa 1: Tutkimuksen käytännölliset ja teoreettiset lähtökohdat, ikävaihekuvaukset, empiiriset esitutkimustulokset, muuttujien muodostaminen ja haastattelulomake. Kuopion yliopiston julkaisuja. Yhteiskuntatieteet. Alkuperäistutkimukset 3/1991. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Niemelä, P., Kainulainen, S., Laitinen, H., Pääkkönen, J., Rusanen, T., Ryyänen, U., Widgren, E., Vornanen, R., Väisänen, R. & Ylinen, S.* 1997. Suomalainen turvattomuus. Inhimillisen turvattomuuden yleisyys, perusulottuvuudet ja tyypittely – haastattelututkimus 1990-luvun Suomesta. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Nyysölä, K. & Pajala, S.* 1999. Nuorten työura. Koulutuksesta työelämään siirtyminen ja huono-osaisuus. Tampere: Gaudeamus.
- Payne, M.* 1997. *Modern Social Work Theory* (2. edition). Basingstoke: Macmillan Press.
- Payne, M.* 1998. *Social Work Theories and Reflective Practice*. Teoksessa R. Adams, L. Dominelli & M. Payne (eds.) *Social Work, Themes, Issues and Critical Debates*. London: Macmillan Press, 119–137.

- Poutanen, V-M.* 2000. Elämänhallintaa ilman työtä. Tutkimus pitkäaikaistyöttömyyden seurauksista ja niiden hallinnasta Suomussalmella. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 84. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Raunio, K.* 2004. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.
- Roos, J-P. & Hoikkala, T.* 1998. Elämänpolitiikka. Helsinki: Gaudeamus.
- Rostila, I.* 2001. Tavoitelähtöinen sosiaalityö. Voimavarakeskeisen ongelmanratkaisun perusteet. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Ruohotie, P.* 2001. Empowerment – muutoksen ja kasvun edellytys. Ammattikasvatuksen aikakauskirja 3(1), 4–9.
- Rönkä, A.* 1997. Syrjäytymisen prosessit ja vastavoimat. Teoksessa E. Saarinen (toim.) Elämän syrjästä kiinni. Saarijärvi: Kirkon nuorisotyön keskus, 7–22.
- Salonen, K.* 2002. Vanhussosiaalityö ammattina. Tutkimus vanhussosiaalityöntekijöiden ammattitaidosta, työkokonaisuuksista, tiedoista, taidoista, ammatillisista kvalifikaatioista, kompetenssista sekä toiminnallisista ympäristöistä. Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia 2. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.
- Satka, M., Karvinen-Niinikoski, S., Nylund, M. & Hoikkala, S.* 2005. Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia.
- Sennett, R.* 2002. Työn uusi järjestys. Miten uusi kapitalismi kuluttaa ihmisen luonnetta. Tampere: Vastapaino.
- Siitonen, J.* 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulu: Oulun yliopisto.
- Silvennoinen, H., Kivinen, O. & Ahola, S.* 2002. Tasa-arvon tavoittelusta markkinoiden puristukseen. Nuorten koulutus ja koulutuspolitiikka. Teoksessa H. Silvennoinen (toim.) Nuorisopolitiikka Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle. Helsinki: Opetusministeriö, Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Nuorisosiain neuvottelukunta – Nuora, 61–85.
- Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2015 -toimenpideohjelma* 2005. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Suhonen, J.* 2003. Vaikeasti työllistettävän aktivointi. Aktivointi käsitteenä ja työvoimapolitiittisena reformina. Pro gradu -tutkielma. Kuopio: Kuopion yliopisto, Sosiaalipolitiikan ja sosiaalitalouden laitos.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A.* 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

- Tuusa, M.* 2005. Kohti kuntouttavaa sosiaalityötä. Aktivointi ja työllistymisen tukeminen sosiaalityön ammattikäytäntönä kunnissa. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 74/2005. Helsinki: Yliopistopaino.
- Velleman, R. & Oxford, J.* 1999. Risk and Resilience: Adults who were the children of problem drinkers. London: Harwood.
- Vilkkumaa, I.* 2004. Kolme tapaa nähdä sosiaalinen kuntoutuksessa. Teoksessa V. Karjalainen & I. Vilkkumaa (toim.) Kuntoutus kanssamme. Ihmisen toimijuuden tukeminen. Helsinki: Stakes, 27–38.
- Väisänen, R. & Hämäläinen, J.* 2003. Opettajien ja ohjaajien työssä jaksaminen Itä-Suomen työkoulussa. Itä-Suomen työkoulun julkaisuja 3. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Väisänen, R. & Hämäläinen, J.* 2007. Aikuissosiaalityö osana kunnan palvelujärjestelmää. Julkaiseamaton käsikirjoitus.
- Väänänen, L.* 2003. Sosiaalityön rooli työkykyä ylläpitävässä ja parantavassa valmennuksessa. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Kuopio: Kuopion yliopisto. Sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos.